

КРОЙТОР В. А.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
та процесу

(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 346.543.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.14>

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІН ДО СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті доводиться, що в умовах європейської інтеграції та глобалізації соціально-економічного простору вітчизняні науковці приділяють значну увагу ролі інвестицій та інновацій як інструментів реалізації та впровадження змін до сучасного підприємництва. Ефективне існування сучасного підприємництва можливе лише в умовах активного пристосування до змін у суспільстві та активного впровадження інновацій як одного з інструментів реалізації та впровадження відповідних змін.

Проведене дослідження дозволяє запропонувати наступні висновки. Доведено, що інновації – це результат наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної творчої діяльності, що вкладаються для їх комерціалізації. Для інновацій властиве поєднання як економічного інтересу (отримання прибутку), так і соціального – реалізація соціально значущих цілей.

У праці підкреслено, що в умовах воєнного стану будь-яка сфера (військова, освітня, медична та ін.) потребує новітніх інноваційних продуктів. Водночас інновації поза системного правового регулювання можуть залишитися в уразливому стані. Тому доцільно розробити і прийняти Стратегію інвестування в інновації в умовах подолання наслідків воєнного стану. Аргументовано, що інвестиційний проєкт у інновації – це комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових і науково-технічних) з використанням ресурсів міжнародних організацій, держави, державно-приватного партнерства, окремих приватних суб'єктів, з метою комерціалізації медичних інновацій та підтримки соціально значущих цілей.

При правовому супроводі інвестиційних проєктів щодо інновацій необхідно враховувати додаткові ризики, обумовлені проведенням досліджень за участю людей. При цьому інвестиційний проєкт в інновації оформлюється як складний юридико-технічний документ – з економічними розрахунками, обґрунтуванням виду та розміру інвестицій, їх циклу реалізації у часі. Для подолання ризиків цих проєктів доцільно залучення страхування ризиків.

Воєнні дії на території України зумовили значні руйнування економічної інфраструктури, негативні логістичні зміни і загалом зміни у виробництві, попиті та споживанні. Крім того, пандемія, кліматичні зміни та складна політична ситуація у світі ускладнюють вирішення багатьох актуальних для національного господарства завдань. За таких умов економіка держави потребує якісної модернізації передусім правових засад регулювання її розвитку як в умовах війни, так і в поствоєнний період, адже саме на них ґрунтуються всі управлінські рішення, зокрема і у сферах інвестицій та інновацій.

Ключові слова: *інвестиції, інновації, підприємництво, європейська інтеграція, глобалізація, інтелектуальна власність, інвестиційні проєкти, новітній інноваційний продукт.*

Kroitor V. A. Investments and innovations as tools for exercising and implementing changes into modern entrepreneurship in terms of the war and post-war period

The author of the article has proved that domestic scholars pay considerable attention to the role of investments and innovations as tools for exercising and implementing changes into modern entrepreneurship in terms of European integration and globalization of the socio-economic space. The effective existence of modern entrepreneurship is only possible in terms of active adaptation to changes in society and active implementation of innovations, as one of the tools for exercising and implementing the relevant changes.

The conducted research allows us to offer the following conclusions. It has been proved that innovations are the result of scientific, scientific and technical, other intellectual creative activities invested into their commercialization. Combination of economic interest (making a profit). and social – the realization of socially significant goals is inherent to innovation.

The author of the paper has emphasized that any field (military, educational, medical, etc.) needs the latest innovative products in terms of the martial law. At the same time, innovations outside of systemic legal regulation may remain vulnerable. Therefore, it is expedient to develop and adopt the Strategy for Investing into Innovations in Terms of Overcoming the Consequences of the Martial Law. It has been argued that an investment project into innovations is a set of measures (organizational and legal, managerial, analytical, financial, scientific and technical) by using the resources of international organizations, the state, public and private partnerships, certain private entities in order to commercialize medical innovations and to support socially significant goals.

It is necessary to take into account additional risks caused by conducting research with the participation of people while legal support of investment projects regarding innovations. At the same time, an investment project into innovations is drawn up as a complex legal and technical document with economic calculations, justification of the type and size of investments, their implementation stages in time. In order to overcome the risks of these projects, it is advisable to involve risk insurance.

As we have already noted, the military actions on the territory of Ukraine led to significant destruction of the economic infrastructure, negative logistical changes and generally changes in production, demand and consumption. Besides, the pandemic, climate changes and the difficult political situation in the world make it difficult to solve many tasks that are relevant for the national economy. The state's economy under such conditions needs qualitative modernization, first of all, legal principles for regulating its development both in the war and post-war period, because all management decisions are based on them, in particular within the areas of investments and innovations.

***Key words:** investments, innovations, entrepreneurship, globalization, intellectual property, investment projects, the latest innovative product.*

Постановка проблеми. В умовах європейської інтеграції та глобалізації соціально-економічного простору, вітчизняні науковці приділяють значну увагу ролі інвестицій та інновацій як інструментів реалізації та впровадження змін до сучасного підприємництва. Ефективне існування сучасного підприємництва можливе лише в умовах активного пристосування до змін у суспільстві та активного впровадження інновацій як одного з інструментів реалізації та впровадження відповідних змін.

Зазначена тема й сьогодні ще перебуває на периферії дослідницької практики. Тому тема дослідження теоретичних і практичних засад формування та розвитку інвестицій та

інновацій як інструментів реалізації та впровадження змін до сучасного підприємництва є надзвичайно актуальною та потребує подальшого вивчення.

Аналіз останніх джерел і публікацій. В Україні останнім часом дедалі більше зростає інтерес до явищ інновацій та інвестицій і в наукових колах. Вивченням питань інвестицій та впровадження інновацій у підприємницький процес займалися багато вчених, зокрема, О. Е. Аврамова [1], Ю. М. Жорнокуй [2; 3; 4], В. Нежиборець [5]; О. В. Піхурець [6], Й. А. Шумпетер [7] тощо. Названі вчені слушно відзначають велику роль інвестицій та інноваційного підприємництва у процесі економічного зростання як важливої складової розвитку національної економіки. А. П. Єрмак також охарактеризував нормативно-правове забезпечення інвестиційної діяльності в Україні [8]. Низка праць була присвячена темі й автором цієї наукової розробки [9; 10].

Звертає на себе увагу також поява наукових досліджень, спричинених умовами воєнного часу, що ставлять перед суспільством та державою низку питань стимулювання інвестиційної та інноваційної активності, які невідомі періоду мирного часу. Так, слід відзначити низку досліджень з цієї тематики, проведених О. П. Подцерковним [11; 12] та його сумісну статтю з Д. В. Зятіною [13]. Слід також вказати на дослідження, проведене А. В. Гречко та Д. Д. Джумаєєвою [14]. Враховуючи наявні наукові досягнення, все ж такі слід підкреслити недостатність наукових праць щодо правового забезпечення інвестицій в інновації.

Завдяки інвестиціям можна отримати фінансові ресурси щодо матеріально-технічної бази винахідництва. Водночас інвестори завжди ідуть на ризик, вкладаючи капітал в інновації, оскільки майбутня наукова розробка може завершитися як позитивним, так і негативним результатом. Тому актуальним питанням є юридичний супровід інвестиційних проєктів.

Наведене підкреслює актуальність обраної тематики для подальших наукових досліджень.

Мета наукової статті. Проаналізувати та висвітлити сутність і значення інвестицій та інноваційного підприємництва у процесі економічного зростання як важливої складової розвитку національної економіки. Крім того, в дослідженні заплановано зупинитись на деяких проблемах правового стимулювання інвестицій та інновацій у воєнний час.

Результати дослідження. Інвестиції та інновації є невід'ємною та однією з важливих складових сучасної економіки. Так, у Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р, підкреслено, що в Україні для подолання поступової деградації інноваційного потенціалу необхідно сприяти розвитку видів діяльності з високою наукомісткістю та переходу від низькотехнологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки. При цьому державна політика має створювати сприятливі умови насамперед для розвитку виробництва інтелектуальних продуктів, включаючи можливість їх комерціалізації [15].

Законом України «Про інноваційну діяльність» визначено такі поняття, як інновації (новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери), інноваційний продукт (результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки) (ст. 1 Закону) [16]. Аналізуючи наведені положення, можна стверджувати, що інновації є широкою категорією, що охоплює як інноваційні продукти, так і інноваційні послуги.

Термін «інновація» є похідним від англomовного *innovation*, містить корінь *nova* (новий) та префікс *in* (в), що дослівно можна перекласти як «нововведення». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови «інновація» визначається як нововведення; комплекс заходів, спрямованих на впровадження в економіку нової техніки, технологій, винаходів і т. ін. [17, с. 169].

Незважаючи на законодавче закріплення визначення інновацій у нормативно-правових джерелах, міжнародних документах, у науковому колі й до сьогодні точиться доволі широка дискусія стосовно визначення інновацій.

О. Є. Аврамова наголошує, що поняття інновації розповсюджується на новий продукт або послугу, спосіб їх виробництва, нововведення у фінансовій, науково-дослідній та інших сферах, будь-яке вдосконалення, яке забезпечує економію витрат або створює умови для такої економії. Вона є абсолютно новим результатом інтелектуальної творчої діяльності у вигляді нового інтелектуального продукту, який вводиться в ринковий обіг (комерціалізується). Інновації мають похідний характер від об'єктів інтелектуальної власності, але можуть існувати в інших формах, незалежних від об'єктів інтелектуальної власності [1, с. 163]. На думку О. Е. Сімсон, інновації – це результат наукової та іншої інтелектуальної творчої діяльності, що вкладаються в ринковий обіг з комерційною метою [18, с. 78].

Особливість інновації аргументує Ю. Є. Атаманова. Дослідниця розкриває динамічний аспект інновації, зокрема, як упровадження суб'єктом господарювання у виробничий процес відповідно до інноваційного проекту результату інтелектуальної, в тому числі наукової та науково-технічної діяльності, та доведений до рівня інноваційного продукту зі здійсненням науково-дослідних та (або) дослідно-конструкторських робіт і виготовленням дослідних зразків, пробних партій продукції та (або) запровадженням експериментального виробництва [19, с. 9]. Статику та динаміку інновації визначено О. В. Піхурець та Ю. С. Мельниченко, які довели, що фактично у законодавчому визначенні зміст «інновації» розкривається через кінцевий результат інноваційного процесу у вигляді нової технології, продукту або послуги, організаційно-технічного рішення (статична точка зору). Динаміка інновації проявляється в тому, що вона є складним, тривалим процесом, що поєднує створення, розробку, доведення до комерційного використання і поширення новації [20, с. 251].

За міжнародними стандартами інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, що знайшов втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, реалізованого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, за яким здійснюється виготовлення продукції та який, крім того, може комерціалізуватись, або у вигляді нового методу надання послуг тощо [21, с. 249].

І. А. Гнатенко слушно вважає, що аналіз розглянутих вище визначень концепту «інновація» з метою виявлення в них загального наукового підходу до пояснення даного феномену в межах підприємництва, який би міг стати спільною квінтесенцією їх узгодженого трактування, значно утруднений. Зазначене дозволяє спрогнозувати, що в майбутньому відбуватиметься доволі тривалий процес компліментарного синтезу інноваційного еволюціонізму та синергетики теорії підприємницьких систем. Саме вони на основі сучасної методології задаватимуть тренд формування внутрішньої логіки визначення «інновації» як інструментарію національного підприємництва [22, с. 108]. Термін «синергетика» сьогодні дуже популярний у науці державного управління, він походить від грецького «синергетикос» – «спільний, узгоджено діючий», тобто при його вживанні йдеться про явища, які виникають унаслідок спільної дії кількох різних факторів, у той час, коли кожен фактор окремо до виникнення подібного явища не призводить [22, с. 246–247].

Узагальнюючи наведене можна стверджувати, що інновація як правова категорія може розглядатися в широкому та вузькому сенсі. Широкий підхід охоплює визначення інновації як:

- 1) статичного об'єкта у вигляді новітньої послуги чи продукту;
- 2) процесу створення, комерціалізації та реалізації інновації (динаміка інновації).

Інновації завжди створюються з метою поліпшення виробничого, фінансового, іншого технологічного, технічного процесу.

У межах удосконалення інвестиційного законодавства окремо слід звернути увагу на специфіку інвестиційних проєктів. Інвестиційний проєкт – це комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних), визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку національної економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється суб'єктами інвестиційної діяльності (абз. 2 ч. 3 ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність») [16]. Він оформлюється у вигляді планово-розрахункових документів, які розробляються для обґрунтування відповідного виду та

розміру інвестицій, строків реалізації. Тому він охоплює дві групи документів щодо: обґрунтування та прогнозування результатів інвестування. Окремо звернімо увагу, що при розробці інвестиційного проєкту необхідно враховувати його можливі ризики.

Ризики при розробці інвестиційного проєкту можуть бути такими:

1) несподівані державні заходи регулювання у сферах: матеріально-технічного постачання, проєктних нормативів, виробничих нормативів, землекористування, охорони навколишнього середовища, експорту-імпорту, ціноутворення, податкового законодавства;

2) події;

3) організаційного характеру (банкрутство);

4) зовнішні передбачувані, але не визначені ризики: ринковий ризик у зв'язку з погіршенням умов отримання сировини, підвищенням вартості сировини, зміною вимог споживачів; неприпустимий екологічний вплив; негативні соціальні наслідки; зміна валютних курсів;

5) правові ризики [24, с. 142].

Ці загальні ризики доповнюються такими спеціальними ризиками, як: 1) ускладнення у процесі проведення досліджень за участю людей; 2) неотримання позитивного ефекту у вигляді отримання прибутку, соціального ефекту охорони здоров'я. Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що інвестиційні проєкти в медичні інновації можуть розглядатися як підприємницька діяльність з підвищеним рівнем ризиків. При цьому, незважаючи на ці ризики, особливості інвестиційних проєктів у медичні інновації не визначаються у ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [16].

Підсумовуючи наведене можна стверджувати, що інвестиційний проєкт в інновації – це комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових і науково-технічних) з використанням ресурсів міжнародних організацій, держави, державно-приватного партнерства, окремих приватних суб'єктів, з метою комерціалізації інновацій та підтримання соціально значущих цілей у суспільстві. Правові характеристики інвестиційних проєктів у інновації наступні: це підприємницька діяльність; виникає та реалізується щодо інновацій; може мати фінансування із джерел міжнародних організацій, держави, державно-приватного партнерства, окремих приватних суб'єктів; має підвищений ризик.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє запропонувати наступні висновки. Доведено, що інновації – це результат наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної творчої діяльності, що вкладаються для їх комерціалізації. Для інновацій є властивим поєднання як економічного інтересу (отримання прибутку), так і соціального – реалізація соціально значущих цілей.

Підкреслено, що в умовах воєнного стану будь-яка сфера (військова, освітня, медична та ін.) потребує новітніх інноваційних продуктів. Водночас інновації поза системного правового регулювання можуть залишитися в уразливому стані. Тому доцільно розробити і прийняти Стратегію інвестування в інновації в умовах подолання наслідків воєнного стану. Аргументовано, що інвестиційний проєкт у інновації – це комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових і науково-технічних) з використанням ресурсів міжнародних організацій, держави, державно-приватного партнерства, окремих приватних суб'єктів, з метою комерціалізації медичних інновацій та підтримки соціально значущих цілей.

При правовому супроводі інвестиційних проєктів щодо інновацій необхідно враховувати додаткові ризики, обумовлені проведенням досліджень за участю людей. При цьому інвестиційний проєкт в інновації як складний юридико-технічний документ – з економічними розрахунками, обґрунтуванням виду та розміру інвестицій, їх циклу реалізації у часі. Для подолання ризиків цих проєктів доцільним є залучення страхування ризиків.

Як уже зазначалось, воєнні дії на території України зумовили значні руйнування економічної інфраструктури, негативні логістичні зміни й загалом зміни у виробництві, попиті та споживанні. Крім того, пандемія, кліматичні зміни та складна політична ситуація у світі ускладнюють вирішення багатьох актуальних для національного господарства завдань. За

таких умов економіка держави потребує якісної модернізації передусім правових засад регулювання її розвитку як в умовах війни, так і в поствоєнний період, адже саме на них ґрунтуються всі управлінські рішення, зокрема і у сферах інвестицій та інновацій.

Список використаних джерел:

1. Аврамова О. Є., Кізь Е. С. До проблеми визначення інновації. *Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. Харків : НТУ «ХПІ». 2011. № 30. С. 161–165.*
2. Жорнокуй Ю. М. Венчурний капітал як основне джерело інвестицій малих та середніх інноваційних підприємств. *Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва : зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 2 за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 16 лист. 2020 року) / за ред. А. В. Стріжкової. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 34–41.*
3. Жорнокуй Ю. М. Проблемні питання здійснення венчурного інвестування як різновиду інноваційної діяльності. *Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення: зб. наук. праць за матеріалами Круглого столу (м. Харків, 5 квіт. 2019 р.). Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. С. 158–165*
4. Жорнокуй Ю. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб – суб'єктів венчурного інвестування: якими вони мають бути? *Право та інновації. 2018. № 1 (21). С. 13–18.*
5. Нежиборець В. Інноваційне підприємництво як складова економічного зростання. *Теорія і практика інтелектуальної власності. 2014. № 1. С. 63–71.*
6. Піхурець О. В., Мельниченко Ю. С. Окремі аспекти використання об'єктів права інтелектуальної власності в інноваційному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2013. Випуск 23. Частина I. Том 1. С. 249–254.*
7. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / пер. з англ. В. Старка. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.
8. Єрмак А. П. Нормативно-правове забезпечення інвестиційної діяльності в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2023. Том 34 (73). № 1. С. 29–34. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.1/06>.*
9. Кройтор В. А. Правові засади венчурного інвестування у стартапи як інноваційний продукт. *Право та інновації. 2023. № 3 (43). С. 39–47. DOI [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-3\(43\)-6](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-3(43)-6)*
10. Кройтор В. А. Правове забезпечення інвестиційних проєктів щодо медичних інновацій. *Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 10. С. 104–107. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/23>.*
11. Подцерковний О. П. Щодо потреб розширення правових форм забезпечення оборонного виробництва під час війни. *Другі наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання правового регулювання. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2023 р., м. Київ) / за заг. ред.: В. В. Поєдинок. Київ : Ліра-К, 2023. 182 с.*
12. Подцерковний О. П. Організаційно-правові обмеження та економіко-правові стимули в економіці воєнного часу. Розділ II. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія [Електронне видання] / за ред. : Є. О. Харитонова, О. І. Харитонові, К. Г. Некіт ; упор.-укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2023. 336 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/23423/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%20%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%20%D0%B2%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85%20%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83_%D0%BC

%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf?sequence=3&isAllowed=y.

13. Подцерковний О. П., Зятіна Д. В. Правове стимулювання інвестицій та інновацій у воєнний час. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 177–181.

14. Гречко А. В., Джумакеєва Д. Д. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємств в Україні в воєнний та поствоєнний період. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2022. № 22. С. 45. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/50567>.

15. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.

16. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Перун, 2003. 1440 с.

18. Сімсон О. Теорії походження інновацій у контексті економіки знань. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2011. № 4. С. 72–79.

19. Атаманова Ю. Є. Основні проблеми системного господарсько-правового регулювання відносин в інноваційній сфері : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Харків : Національна юридична академія України, 2009. 23 с.

20. Піхурець О. В., Мельниченко Ю. С. Окремі аспекти використання об'єктів права інтелектуальної власності в інноваційному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. Випуск 23. Частина I. Том 1. С. 249–254.

21. Квасницька Р. С., Ардашкіна Н. С. Особливості інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах. *Вісник Хмельницьк. нац. ун-ту*. 2009. № 6. С. 247–251.

22. Гнатенко А. І. Концепт «інновація» в системі національного підприємництва. *Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки* : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28–29 грудня 2018 р.). ГО «Інститут інноваційної освіти» ; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2018. 264 с.

23. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития. Сумы : ИТД «Универ. кн.», 2003. 288 с.

24. Крамської Д. Ю., Нотовський П. В. Підвищення якості інвестиційних проектів завдяки введенню додаткових елементів інформаційного масиву. *Вісник НТУ «ХПИ». Серія: Економічні науки*. 2018. № 19(1295). С. 140–146.

